

Nemes Márk

Beszámoló a Central European Symposium for the Academic Study of Religion 2022–2023-as tevékenységéről

(Pardubice, 2022. szeptember 1–3.; Vilnius, 2023. szeptember 4–8.; Szeged, 2023. október 20–22.)

DOI: [10.54742/tabula.2023.1.06](https://doi.org/10.54742/tabula.2023.1.06)

1.

A *Central European Symposium for the Academic Study of Religion* (CESAR) egy nemzetközi PhD szervezet, melyet 2021-ben hozott létre hét közép-kelet-európai egyetem doktoranduszi képviselője. Jelenleg résztvevő intézményeink a szlovák Comenius Egyetem (Pozsony), a cseh Masaryk Egyetem (Brno), Károly Egyetem (Prága) és a Pardubicei Egyetem, továbbá a bécsi Central European University és hazánkból az Eötvös Loránd Tudományegyetem, valamint a Szegedi Tudományegyetem.

2.

A szervezet létrehozásával az alapítók jelentős regionális hiányosságot pótoltak: egy olyan közösségi fórumot hoztak létre, amely képes egyszerre összekötni és eszmecserére motiválni a régió vallástudománnyal, valamint annak segéd- és társtudományaival foglalkozó doktoranduszait. A diskurzust biztosító platform létrehozásán túl az alapítók kifejezetten fontosnak tartották a már kialakult intézményközi kapcsolatok erősítését, valamint nyitást a régió további – szakterületi szempontból aktív – intézményei felé. A kezdeményezés sikerét mutatja, hogy 2021 óta a Doktoranduszok Országos Szövetsége Filozófiatudományi Osztálya is támogatója a szerveződésnek. 2023-ra három regionális jelentőségű szakfolyóirat, a cseh *Sacra* és *Religio*, valamint a hazai *Vallástudományi Szemle* is hivatalos partnerei a szerveződésnek, továbbá a *Távol-Keleti Tanulmányok*kal és a hazai HUN-REN Convivencia –Vallási Pluralizmus Kutatócsoporttal is volt együttműködésük. Tagsági várólistáján jelenleg két intézmény szerepel (Ljubljana-i Egyetem és az olasz Palacký Egyetem), melyek várhatóan 2024-re fognak képviselői jogot szerezni a szervezetben.

3.

A CESAR Steering Board-ja kezdeti formálódási időszakában öt sikeres nemzetközi konferenciát valósított meg (Budapest 2017; Budapest 2018; Szeged 2019; Budapest 2020; Brno 2021). Első hivatalos rendezvényükre – immár a CESAR névvel –, 2021. szeptember 1–3. között került sor a Pardubicei Egyetem campusán. Az itt lezajlott nemzetközi konferenciára, melynek címe *Transformations of Religions in Times of Crises: Spiritual Alienation and Rethinking of Ethics* volt, több mint harminc jelentkezés érkezett be, összesen tizenhét országból. A konferencia programjába végül tizennyolc előadás került be, mellyel tizenegy nemzet tizenhárom intézménye képviseltette magát a kétnapos szimpózium hét tematikus panelén. A *Secularization and Politics* szekció előadói Boros Péter (Eötvös Loránd Tudományegyetem) és Gabriel Paxton (Boston-i Egyetem) voltak. Boros előadása a 19–20. századi kínai buddhizmus belső kríziseit tárgyalta, fókuszában a vallás helyének újraértelmezése állt a modern Kínában. Ezzel szemben Paxton előadása

kifejezetten kortárs kérdéseket tárgyalt: prezentációjában az elnöki/miniszterelnöki vereségeket taglalta – ezeket krízisként kontextualizálva – az USA 2020-as és a magyar 2002-es választások vizsgálata révén. A második, *Exclusion of Minorities* szekcióban Kristina Mikhalek (Károly Egyetem, Prága) a sorozásokkal kapcsolatos kérdéseket ismertette, melyek a 18–19. századi Orosz Birodalom zsidó közösségeiben merültek fel. Előadásában I. Miklós cár vallási homogenitást érintő intézkedéseire, ezek körülményeire és okaira összpontosított. A panel második előadója, Tereza Menšíková (Masaryk Egyetem, Brno) a társadalmi-politikai aktivizmus egy kortárs formájának vallástudományi relevanciájával ismertetett meg bennünket az új médiára és online szociális platformokra fókuszáló előadásában. Empirikus esettanulmányban dolgozta fel az indiai dalit közösség populáris médiahasználatának azon módjait, mellyel a kasztrendszer negatív hatásaira szándékoznak rávilágítani. Az *Exclusion of Minorities* panel utolsó előadója, Barbora Šindelářová (Pardubicei Egyetem) a Japánban élő, „érinthesetlenség”-nek minősített őslakos burakumin népcsoport diszkriminációjának gyökereit tekintette át. Előadásában hangsúlyozta a *kegare* fogalmával kapcsolatos kontextusok újraértelmezésének szükségét, hangsúlyt helyezve a helyi kulturális és történelmi szempontokra, szemben a hagyományosan rögzült nyugati paradigmákkal, melyek újragondolását sürgette.

4. A konferencia első napját Prof. Dr. Dr. Máté-Tóth András (a Szegedi Tudományegyetem Vallástudományi Tanszékének alapítója és korábbi vezetője) zárta plenáris előadásával, melynek címe *Security and Religion in Today's Central and Eastern Europe. Inspirative homage to Giddens, Berger, and Inglehart* volt. Prezentációja során bevezetett minket a szekuritizmus ⁽¹⁾ és a vallásosság kérdésköreibe, rávilágítva Közép-Kelet-Európa sajátos kontextusaira, kitekintve a jelenleg is zajló ukrainai orosz agresszió kapcsolódó kultúratudományi aspektusaira.
5. Az első napot előadóink és vendégeink vezetett városbejárással zárták a Pardubicei Egyetem dékánjának, Dr. Jiří Kubeš-nek mélyreható szakmai kommentárjával. A rövid kirándulás lehetőséget biztosított résztvevőinknek, hogy szorosabb kapcsolatokat alakítsanak ki hasonló gondolkodású kutatótársaikkal, és megvitassanak olyan kérdéseket is, amelyekre nem maradt idő a konferencia alatt. A dékán úr kommentárja révén megismerhettük a Pardubice-t felvirágoztató II. Pernštejni Vilém dinasztiáját, valamint az óváros palotanegyedének főbb épületeit. A cseh főkinctárnok, majd lordkamarás családtörténetén keresztül továbbá betekintést nyerhettünk Pardubice sokszínű történelmébe, és képet kaphattunk a katolikus, evangélikus, majd kelyhes hagyományok egymásra rétegződő nyomairól a történelmi óvárosban is.
6. A konferencia második napját Lukáš Větrovec (Comenius Egyetem, Pozsony) nyitotta, aki a boszniai muszlim közösségek kulturális örökségével, valamint a kisebbségi örökség hagyományalakító erejével foglalkozott, kifejezett fókusszal a *fiqhu l-aqalliyat* iszlámjogi vonatkozásaira. Větrovec előadását a *Representation of Muslims and Jews in Movies* panel követte két kiváló prezentációval: Mehmet Kalkan (Marmara Egyetem, Isztambul) előadása a zsidók és muszlimok közötti viszály és együttélés filmes ábrázolásáról szólt, míg Adam Viskup (Comenius Egyetem, Pozsony) referátuma az iszlamofóbiával és azokkal a 9/11-es tragédiát követő kollektív megküzdési mechanizmusokkal foglalkozott, melyek a hollywoodi filmgyártásban jelentek meg.

7. A második nap harmadik panelje a *Theoretical Approaches in the Study of Transformations of Religions* címet viselte. Első előadója Nemes Márk (Szegedi Tudományegyetem) az 1960-as években Amerikában is megjelent új vallási mozgalmakkal kapcsolatos, lehetséges elméleti megközelítéseket vázolta fel, a jelenségcsoportot a társadalmi elidegenedéssel és a komplex értékközvetítő rendszerek leépülésével párhuzamba állítva. Őt Manuel Stadler (Lipcsei Egyetem) követte, aki a radikális társadalmi változások kérdéskörét vizsgálta az affektív és a materiális dimenziókra való hatások függvényében. A panel utolsó előadója, Figus-Illinyi Rita (Szegedi Tudományegyetem) volt, aki a szociálpszichológia és filozófia metszéspontjából vizsgálta a társadalmi reziliencia jelenségét.
8. A nap utolsó panelje a *Religious Educations During Societal Changes* címet viselte. Nyitóelőadója, Margitta Nóra (Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, Budapest) előadásában a 19. századi nyugat-galíciai haszid-ortodox zsidó közösségekben kialakult oktatási reformkezdeményeket taglalta, melyek révén a haladó vallási tanulmányok (limitált keretek között) immár lányok számára is elérhetővé válhattak. Előadásának fókuszában a *Beith Yaakov* típusú iskolák álltak, ezek révén vázolta fel azokat a körülményeket, amelyek lehetőséget adtak a vallásos oktatási reformok beépüléséhez az ultratradicionális zsidó ortodoxia vallási hagyományába. A szekció második felszólalója, Fadime Ylmaz (Szegedi Tudományegyetem) az AKP párt 2002-es törökországi választási győzelmét követő oktatás- és identitáspolitikai változásokat vizsgálta. Előadásában külön taglalta, hogyan befolyásolhatják a korábban marginalizált vallási oktatási intézmények, például az *Imam Hatip Lisesi* (IHL) iskolák helyzetét a politikai változások, valamint az itt végzetek milyen módon kerülnek be az állami politikai rendszer kollektív identitásformáló intézményeibe.
9. A második nap Dr. Hugo Strandberg (Åbo Akademi Egyetem, Turku) plenáris előadásával zárult, melyet *Faith and the General Equivalent* címmel tartott meg. A professzor a Pardubicei Egyetemre gyakran hívott vendégoktató, a német kontinentális filozófia és a kritikai elmélet szakértője. Ennek okán nem volt meglepő, hogy előadása alatt minden ülőhely megtelt az auditóriumban. A második napot, az elsőhöz hasonlóan, jó hangulatú közös vacsora zárta a történelmi belvárosban.
10. A harmadik és egyben utolsó napot Miklovicz Attila (Pécsi Tudományegyetem) nyitotta meg a *New Religious Movements Coping with the COVID-19 Pandemic* panel első felszólalójaként. Előadásában a Magyarországi Szcientológia Egyház 2019–2022 közötti megküzdési stratégiáit és preventív intézkedéseit ismertette. Ezeket a stratégiákat a *Nikomakhoszi etikából* és az utilitarizmusból származó fogalmakkal állította párhuzamba, reflektálva a szcientológia lokális szervezeti egységei és a hivatalos szabályozás közötti viszonyrendszerre. Őt Jarken és Yiter Gadi (Gokhale Institute of Politics and Economics) előadása követte a *Society, Secularization, and the COVID-19 Pandemic* panel részeként, akik egy jól felépített és részletgazdag esettanulmányt ismertettek a COVID-19 világjárvány ideje alatt, a galo törzsben megfigyelt támogató intézkedésekről. Prezentációjukban a helyi Lodu, Karka, Bogum, Karko és Lobom klánok példáin keresztül mutatták be a lokális közösségek és alapvető vallási értékeik közötti dinamika változásait, kiemelve a törzsi vallásosság közösségtámogató aspektusait külső és belső krízisek idején.

A 2022-es konferencia záróalkalmán a CESAR Steering Board-ja a regionális kapcsolatépítésen túl célként jelölte ki az európai szintű hivatalos szakterületi jelenlét növelését. Ennek első lépcsőfokaként a szervezet lehetőséget szerzett arra, hogy a 2023. szeptember 4. és 8. között, Vilniusban megrendezésre került *European Association for the Study of Religions* (EASR) konferencián saját panelt szervezzen. A kontinentális Európa legjelentősebb vallástudományi konferenciáján helyet kapott, *Future of the Religious Studies: Theoretical and Methodological Techniques for the New Century* című panelre összesen hat előadást fogadtak be a szervezők. Az első ezek közül Nemes Márk referátuma volt (*Revisiting the Study of the Hungarian Church of Scientology After 10 Years – New Developments and Perspectives*), aki egy 2022-ben megindult kutatási projekt kezdeti eredményeit ismertette, kifejezett fókusszal a demográfiai változások és a vallási reprezentáció korrelációira a Magyarországi Szcientológia Egyház esetében. Őt Igor Jurekovič (Ljubljana Egyetem) követte, akinek valláselméleti megközelítése a vallást mint testi rendszert vizsgálta. A szerző az úgynevezett „material turn” episztemológiájából kiindulva közelítette meg a testiség kérdéskörét, felvetve a vallási testrendszer elméletét. A panel harmadik előadását Helmi Halonen és Pasqualina Eckerström a Helsinki Egyetem kutatói tartották, akik a vallástudományi kutatások etikai és érzelmi terheire fókuszáltak, rámutatva az intézményi és kutatóintézeti védőhálók hiányosságaira, továbbá hangsúlyozva az önálló kutatók emocionális kitettségét (*exposure*) és a bevonódás (*involvement*) veszélyeit egyes szenzitív vagy érzelmileg megterhelő kutatási adatok feldolgozása során. A szekció következő előadója Indrek Peedu (Tartui Egyetem) volt, aki a kortárs vallástudomány egyik jelentősebb problémáját taglalta. Véleménye szerint a vallástudományban oly mértékben általánossá vált a fogalmak kutatási eszközökként (*conceptual tools*) való, kritikamentes használata, hogy az ezeket alkalmazó szerzők rendszerint ignorálják az eszközhasznosság kritériumainak alapvető meghatározását. Érvei szerint a megfelelő hasznossági kritériumok meghatározása nélkül a fogalmi eszközök használata azzal a kockázattal jár, hogy ezek nem lesznek többek, mint retorikai eszközök egyes szubjektíven meghatározott és nem kívánt konceptualizációk elutasítására. A szekció utolsó előtti előadói Piotr Szymanek (Jagelló Egyetem, Krakkó), Neil Van Leeuwen (Georgia Állam Egyeteme, Amerikai Egyesült Államok) és Jana Nenadalová (Laboratory for the Experimental Research of Religion, Brno) voltak, akik a digitális korszak és a jövő kísérleti vallástudományi aspektusait mutatták be esettanulmányukban. Kutatásuk során a virtuális valóságot eszközként használva vizsgálták a természetfeletti élmények generálhatóságát az egyéni vallási háttérrel és hiedelmekkel való korrelációk függvényében. Kimutatásuk alapján a fenyegetettséggel kapcsolatos észlelési előítéletet (*agency bias*) esetlegesen értelmezhető, „hiperprior” elemként definiálták, amely a természetfeletti élmények vallástudományi vizsgálatának egy új frontvonalát is jelentheti. Az utolsó előadó páros, Anton Berg és Katja Valaskivi (Helsinki Egyetem) szintén a digitális innováció világából merített: vizsgálatuk tárgya a képalapú keresőszoftverek (mint a Google Vision AI, a Microsoft Azure Computer Vision és az AWS Rekognition) vallásokkal kapcsolatos képfelismerési kapacitása volt. Eredményeik alapján igazolták, hogy ezen szoftverek vizsgálata vallástudományi szempontból is releváns, hiszen programozói és adatfelviteli hátterükből adódóan eleve sajátos mintákat mutatnak kognitív és kulturális szinteken, továbbá sajátos reprezentációs előítéleteket is (újra)termelnek használatuk során.

12. Összeségében elmondható, hogy az EASR 2023-as rendezvényén a CESAR képes volt egy széleskörű és innovatív palettát teremteni, s ezen helyet kaptak az elméleti, gyakorlati, etikai és morális megközelítéseken túl olyan kérdések és eszközök is, melyek a vallástudományban új szakterületeket és témákat nyithatnak meg. Résztvevőként és nézőként így bizonyosan megpillanthattuk a vallástudomány fejlődésének egy sajátos jövőképét.
13. A 2022-es pardubicei konferencia lezárulása után rögtön megkezdődtek a 2023-as regionális rendezvény előmunkálatai. A 2023. évi CESAR konferencia házigazdai szerepére a Szegedi Tudományegyetem vállalkozott. A konferenciára 2023. október 20. és 22. között került sor, ahol a beérkezett ötven absztraktból harminchét előadónak adtak lehetőséget a szervezők, hogy a tíz dedikált panel valamelyikében ismertethessék legújabb kutatásaikat. A szervezők a konferenciának a *Religion and Identity – Intersections of Collective and Private Identity with Religion and Spirituality* tematikus címet adták. Az identitás és a vallásosság metszéspontja időtlennek tekinthető, ugyanakkor esszenciális kérdéskör a vallástudomány minden szakterülete számára, így a konferenciára beérkezett és befogadott jelentkezések is igen széleskörűek voltak tematikájukat és kutatómódszertanukat illetően.
14. A konferencia három párhuzamos panellel kezdődött, melyek közül az első az *Identity in Late Antiquity and Medieval Ages* címet viselte. Ivan Mileković (Central European University, Bécs) előadása az 1–3. század közötti Heraclea Lyncestis-ben működő Athéné-kultuszt vizsgálta a hellén polgári identitás önformálási eszközeként. Őt Zorana Cvijanović (Central European University, Bécs) előadása követte, aki a *narratum a Romanis* alapján Traianus császár reprezentációjának átformálódását, a kereszténységet és pogányságot összekötő narratív karakter kialakulását vizsgálta hagiográfiai források, életútírások, keresztséggel kapcsolatos teológiai értekezések, valamint a Traianus alázatosságát ábrázoló, fennmaradt képanyag alapján. A szekció harmadik előadója Vas Máté (Eötvös Loránd Tudományegyetem) volt, aki a IV. Károlyról készült (1316–1378) fejedelemtükrök, prédikációk és látomásos irodalom példáin keresztül mutatta be az uralkodó körül kialakult pietikus imázst. Referátumában külön kitért az uralkodói vallásosság magán- és nyilvános szférát érintő aspektusaira: azzal érvelt, hogy az az anakronisztikus nézet, mely szerint a késő középkor vizsgálatakor elválasztandó egymástól a politikai és a vallási gondolkodás, nem minden kérdésben vezet helyes konklúziókra, és ezen állítás kifejezetten igaz IV. Károly esetére is. A szekció utolsó előadója, Porkoláb Anna (Eötvös Loránd Tudományegyetem) a 13–14. századi *vitae sororum* vizsgálata során tett megfigyeléseiről tartott izgalmas prezentációt, melynek fókuszában a nők vallásosságának kérdése állt. Tézise szerint a vizsgált testvérkönyv sajátos betekintést nyújt a Colmar városában álló Unterlinden kolostorának domonkos vallásgyakorlatába, mely révén a kutatók részletesebb képet kaphatnak a domonkos identitásról, gyakorlatáról, illetve kegyesség és verbalitás kapcsolatáról is.
15. Második szekciónkat *Public Image and Societal Identity in the History of Christianity* címmel Besztercei Márk (Eötvös Loránd Tudományegyetem) nyitotta, aki prezentációjában a 649-es lateráni zsinaton megjelent, sajátos „római ortodoxia” kérdéskörével foglalkozott. Előadásában I. Márton pápa személyén keresztül mutatta be az eretnekséggel szembehelyezkedő római katolikus „anti-identitás” kialakulásának lépcsőfokait, valamint ezek tudománytörténeti kontextusait. Őt Szabó Barnabás (Central European University, Bécs) követte, aki Narcís Feliu de la

Penya katalán és Andrew Fletcher of Saltoun skót írók munkásságán keresztül mutatott rá a nemzeti kontingensek szignifikáns hozzájárulásaira a birodalmi identitások kialakulásához. Az előadó Feliu elbeszélésében a katalánok katolicizmusára, míg Fletcher esetében a skótok francia- és zsarnokellenes szellemiségére fókuszált, hangsúlyozva, hogy a két szerző munkájának összehasonlítása révén lehetséges árnyalni az identitás kormányzásban és diplomáciában betöltött szerepét. A panelt Vancsó Anna (Eötvös Loránd Tudományegyetem) zárta, aki a vallás és a politika, illetve a vallás és a nemzettudat kapcsolatát vizsgálta hazai viszonylatban, az 1990 és 2017 közötti parlamenti beszédek kvalitatív elemzése révén. Előadásában rámutatott a kereszténység különböző konstrukcióinak (mint kultúra, érték, erkölcs és hatalom) változásaira is.

16.

A *Clashes of Cultural and Religious Identity* panelt Suszta Laura (Eötvös Loránd Tudományegyetem) nyitotta, aki Samuel Hearne beszámolóit elemezte a denesuliné népről. Előadásában a 18. századi angol felfedező vallásról alkotott képét vizsgálta, kitekintve Hearne azon állítására, mely szerint „a vallás még nem kezdett el virradni az északi indiánok között”. Őt Lénárt G. József (Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, Budapest) követte, aki a 19–20. századi karaita zsidóság körében észlelt radikális szakításra és török örökségük újrafelfedezésére fókuszált. Előadásának központi alakja Seraya Shapshal volt, aki oly mértékben járult hozzá ehhez a folyamathoz, hogy a náci Németországban elérte a faji kérdésekkel foglalkozó hivatalnál, hogy a karaitákat török etnikumként definiálják. Tevékenységével hozzájárult ahhoz, hogy a karaiták csak kisebb mértékben részesüljenek a második világháború zsidóságot érintő borzalmaiból. Lénárdot Adéla Petřeková (Masaryk Egyetem, Brno) követte, aki a pümködsi karizmatikus kereszténység alakulásával, valamint annak kisebbségi vallási, kulturális és csoportidentitásra gyakorolt hatásaival foglalkozott a romák aktív cselekvőképességének vizsgálata révén. Előadásában párhuzamba állította a pümködsi karizmatizmus és a tradicionális roma tekintélyi struktúrák rendszerét, valamint rávilágított a kulturális identitás (a romipen) elvesztésével kapcsolatos átalakulás és krízis kultúra- és kisebbségstudományi kontextusaira. A szekció utolsó előadója Olajos István volt (Eötvös Loránd Tudományegyetem), aki a buddhizmus és a sámánizmus kölcsönhatásait taglalta a kora középkori Kínában. A *Taiping guangji* enciklopédia sámánokat taglaló fejezetének ismertetésével illusztrálta a Hat dinasztia (220–589) és Tang-dinasztia (618–907) közti időszak kulturális átalakulásait és interakcióit. Előadásában kitért a sámánizmust ért buddhista hatásokra és stigmákra, a sámánok császári palotában betöltött pozíciójára, valamint a fekete mágia császári udvarban való alkalmazásának körülményeire is.

17.

A délelőtti panelsávot Dr. Szilárdi Réka plenáris előadása zárta, melyet *Spirituality in the Age of Festivals – The Hungarian 'Everness' Case Study* címmel tartott meg. Az SZTE Vallástudományi Tanszékének új vezetője egy 2017 óta megszakítatlan kutatócsoporti adatgyűjtés eredményeit foglalta össze előadásában, mely során kitért a vallási szolgáltatások rétegződésére, valamint ezek spiritualitással való kapcsolatára a hazai Everness fesztivál esetében. Kutatócsoportjuk eredményeit longitudinális áttekintésben is taglalta, hangsúlyt helyezve a valláspiaci modellek alkalmazási lehetőségeire és a kereslet–kínálati viszony közegformáló jellegére. Az első napot a résztvevők a szegedi Új Zsinagógában zárták, akik a vezetett bejárás során a belső tér és az ablakok tematikus hátterét Kendrusz Attila interim rabbi kommentárjai révén ismerhették meg. A bejárást követően a résztvevők számára lehetőség adódott megtekinteni egy Kabbalat Shabbat szertartást is a szegedi hitközségben.

18.

A konferencia második napja Prof. Dr. David Václavík (Masaryk Egyetem, Brno) plenáris előadásával kezdődött. A professzor egy – létrejötte óta többször újraértelmezett és revideált – vallástudományi paradigmát vizsgált *Secularization and Desecularization in the Context of Central Europe* című előadásában, mely során külön figyelmet szentelt a szekularizációs elmélet limitációira és a közép-kelet-európai regionális sajátosságok determináló jellegére.

19.

Ezt párhuzamos panelek követték *Modern and Contemporary Interactions of Cultural Identity and Religion*, valamint *Identity in New and Minority Religiosity* címmel. Az előbbi első előadója Evrim Can İflazoğlu (Szegedi Tudományegyetem) volt, aki prezentációjában az anatóliai eredetű alevi közösség identitását vizsgálta a kortárs németországi diaszpórában. Referátuma gerincét a „született identitás” (*born-into-identity*) és „tanult identitás” (*learned identity*) fogalmak alkották, melyek mentén kitért az eredeti vallásos Ocak-rendszer átalakulására, valamint az 1960-as évektől Törökországból meginduló jelentős kivándorlási hullám aleviket is érintő aspektusaira. Őt Farkas Janka (Eötvös Loránd Tudományegyetem) követte, aki Lynn White ökológiai válságelméletének perspektívájából vizsgálta a vallási világnézetek természetéhez és környezeti etikához való viszonyulását. Bemutatott kutatómunkájában azokat az interjúkat taglalta, melyeket tizenkét magyarországi gyakorló buddhistával készített a buddhista identitás, a társadalmi-gazdasági háttér, valamint az ökológiai válság aspektusaival kapcsolatos nézeteikre és attitűdjeikre fókuszálva. Megállapítása szerint, mivel a hazai buddhizmusban többnyire inkább posztmodern vallási „énközpontú” identitás a jellemző, ebből adódóan inherens belső feszültségeket jelenthet az ökológiai válságra (mint kollektív és mindent átfogó globális problémára) adott válaszuk artikulációja és a szervezett fellépés ezen a téren.

20.

Az *Identity in New and Minority Religiosity* panelt Miklovicz Attila (Pécsi Tudományegyetem) nyitotta, aki arra összpontosított, hogy a szcientológia identitásfogalma hogyan jelenik meg L. Ron Hubbard írásaiban, és a szöveghelyeket összevetette a filozófiatudomány, a vallás- és a társadalomtudományok kapcsolódó fogalmaival. Vizsgálatában külön figyelmet szentelt az egyéni és kollektív identitásfogalom szétválasztására, valamint ezek szcientológián belüli megjelenésére.

A szekció második előadója Bodzásné Csényi-Nagy Krisztina a hazai neopogányság konverziós komplexeit vizsgálta, kifejezett fókusszal három hazai szerveződésre: a Wicca, Ásatrú és Yotengrit mozgalmakra. Kvantitatív elemzése során öt főkategóriát határozott meg, melyek jelen voltak minden konverziós folyamatban. Továbbá rámutatott a gyermekkori tapasztalatok és a fiatalkori érdeklődés szignifikáns orientáló erejére a vallásváltás és a neopogány affiliáció kérdéseiben.

A szekció harmadik előadója Markwarthné Lengyel Piroska (Eötvös Loránd Tudományegyetem) prezentációjában a Bhaktivedanta Swami által 1966-ban, New Yorkban alapított ISKCON bkahták öndefiníciójára fókuszált. Prezentációjában determináló tényezőként határozta meg a hatvanas évek során csatlakozó tagok esetében a neveltetési és ellenkulturális háttér, valamint a korszakra jellemző sajátos ifjúsági önképet.

21.

A konferencia hatodik (*Intersections of Religiosity and Political Identity*) és hetedik (*The Role of Identity in Change, Crisis*) panelje három előadó sajnálatos távollmaradása miatt lerövidült. Az összevont panelt Tóth Péter (Szegedi Tudományegyetem) nyitotta, aki közép-kelet-európai kontextusokban tárgyalta a *mi* és *ők*

fogalmak gyökereit. Előadásában kitért az azonosulás alapvető mintáira, a befogadás és a kirekesztés nyelvi aktusaira, valamint a René Girard-féle mimetikus rivalizálás mechanizmusaira. Mindezeket a „sérült kollektív identitás” elméletén keresztül mutatta be, azzal érvelve, hogy a Girard-féle mimetikus modell megfelelő elméleti keretként szolgálhat a kortárs populista nacionalizmusok sikerének magyarázatához. A szekció második prezentációját Dudlak Tamás (Eötvös Loránd Tudományegyetem) tartotta, aki előadásában az Orbán- és Erdoğan-féle politikai rendszerek vallási alapjait (intézmények, mozgalmak, pártok, hitrendszerek), valamint az ezekkel kapcsolatos, mainstream vallási diskurzust jellemző retorikai eszközöket vizsgálta. Tézise szerint a vallási retorika használata és a posztszekuláris társadalmak kialakulása a nacionalizmus (vallási nacionalizmus) új formájának tekinthető, amely a korábbi, uralkodó ideológiaként megjelent szekuláris nacionalizmust váltotta fel. A szekció harmadik résztvevője Anoo Niskanen (Åbo Akademi Egyetem, Turku) a Svédországban élő finn konzervatív laestádiai migránsok körében megfigyelt identitásmotívumokról és vallással kapcsolatos életvezetési döntésekről tartott előadást. Az ötezer fős laestádiai kisebbség vallásos és közösségi identitását két elméleti modell, az úgynevezett „Identity Process Theory” és a „Motivated Identity Construction Theory” mentén taglalta. Prezentációjában külön figyelmet szentelt a folytonosság, megkülönböztethetőség, önbecsülés és hovatartozás motívumainak vizsgálatára, valamint a Finnországgal kapcsolatos viszonyok elemzésére. Az összevont szekció Pataki-Tóth Angelika (Eötvös Loránd Tudományegyetem) előadásával folytatódott, aki a fukusimai katasztrófa utóhatásait vizsgálta az áldozatok lelki életét, valamint a vallási szervezetektől, különösen a keresztény szervezetektől kapott segítséget illetően. Előadásában rámutatott a természeti katasztrófák személyes identitásformáló erejére, valamint a vallási szervezetek terápiás és megküzdési funkcióira krízis- és tragédiaidőszakok alatt. Az összevont szekciót Roman Galovič (Károly Egyetem, Prága) zárta, aki a brit *fin de siècle* új nemi szerepeket nyújtó spiritualizmusáról tartott előadást. Galovič a transzállapotban tevékenykedő női médiumokat mint erőt adó alternatívát, emancipációs formát elemezte. A viktoriánus nemi doktrínában a nők jelentősen korlátozott lehetőségekkel bírtak publikus térben való megjelenésre, ugyanakkor a transzmédiumi szerep révén lehetőség nyílt számukra kitörni a privát, otthoni szférából, és ezen kívül befolyásos közéleti szerepre is szert tehettek. A kérdést az úgynevezett „felhatalmazó passzivitás” (*empowering passivity*) oldaláról vizsgálva Galovič rámutatott az emancipációs irány paradox jellegére, mely révén a női *actor* csak akkor kerülhetett hatalmi pozícióba férfitársai felett, ha elfogadta identitása és cselekvőképessége teljes elnyomását, és a teste csupán a szellemi entitás szócsövévé vált.

22.

A második nap sokszínű előadásait a szervezők és az előadók közös vacsorával zárták, ahol lehetőség adódott a szervezet jövőjéről, a tagság növeléséről, a potenciálisan érdeklődő intézmények irányába való nyitásról, valamint a konferencián elhangzottokról is kötetlen jelleggel beszélgetni.

23.

A harmadik és egyben utolsó nap két személyes, jelenléti, valamint egy online szekciót foglalt magában. A *Transdisciplinary Approaches and Methods Towards Religion and Identity* panel első előadója, Markéta Muczková (Palacký Egyetem, Olmütz) a xenofóbia, az előítéletek és a vallásos identitás közös metszetét vizsgálta a vallási meggyőződés mérhető szintjei és a Csehországban régóta jelenlévő roma és a vietnami etnikai csoportokkal szembeni attitűdökön keresztül. Százfős mintán végzett vegyes módszertanú kutatómunkájának taglalása során rámutatott, hogy a

vizsgált fókuszcsoporthoz a vallásosság szintje nem befolyásolta jelentős mértékben a célcsoportokkal kapcsolatos attitűdöket, helyette a résztvevők a rászorultság szintjét helyezték előtérbe. Második előadóként Figus-Illinyi Rita (Szegedi Tudományegyetem) a *reziliencia* fogalmának vallástudományi vizsgálatával foglalkozott. Érvelése szerint a *válság* fogalmához ma már a *reziliencia* fogalma is társul, amely szisztematikusan a hiányosságok és szabálytalanságok kompenzálására törekszik. A reziliencia révén különböző alternatív megoldások állnak rendelkezésre a válságok kezelésére, valamint ezek későbbi elkerülésére az erre nyitott rendszerekben. A korábban csak egyéni szinten elemzett reziliencia így fenomenológiai értelemben immár kollektív szinten is vallástudományi vizsgálat tárgya lehet, ezzel új, értékes elméleti irányokat nyit a krízisjelenségek elemzésében. A szekció záróelőadója Lenka Jedličková (Palacký Egyetem, Olmütz) prezentációjában a vallási hagyományokról és egyházi struktúráról levált alternatív hitrendszereket vizsgálta a céges szektor felsővezetőinek körében megjelenő spirituális dimenziók kapcsán. Előadásának fő érve volt, hogy a szektorra jellemző profitmaximalizálási orientáció, pragmatikus gondolkodás és jelentős pszichés nyomás a szektor képviselőit alternatív eszközök (például spirituális tanácsadás) felé orientálja a mindennapi stresszel szembeni ellenálló képesség növelése érdekében. Mindezek összefonódása az életmód-menedzsment más területeivel (étrend, holisztikus gyógyászat, *mindfulness* stb.) egy sajátosan homogén alternatív vallási struktúrát hoz létre, amely még a „legateistábbként” jellemzett cseh társadalom ezen rétegében is jellemzőnek minősül.

24.

A kilencedik panel *Religious and Social Identity Within the Church of Jehovah's Witnesses* címmel került megrendezésre, melynek első előadója Dr. Munyurangabo Richard Benda (The Queen's Foundation, Birmingham) az 1994-es ruandai tuszi népirtás emlékezetkultúráját vizsgálta. Míg a Jehova Tanúi 1994-ben Ruandában mindössze kétezer-ötszáz főt számláltak, addig napjainkra ez a szám harmincezer főre emelkedett. Az ugrásszerű növekedés hátterében Dr. Benda a kisegyház vallási és identitási tényezőit látta. A '94-es népirtás során négyszáz Tanú halt meg Ruandában, ugyanakkor az itt végzett kérdőíves kutatás alapján a vizsgált közösség emlékezetkultúrája és belső támogatási rendszere sikeres reorientációs csatornaként képessé tette a Tanúkat, hogy figyelmüket fokozatosan elfordítsák a múltbeli traumáktól és helyette egy pozitív jövőképet tegyenek magukévá. A szekció második előadója, Nemes Márk (Szegedi Tudományegyetem) prezentációja a 2022-es Magyarországi Jehova Tanúi Egyház körében végzett kutatás harmincöt életútinterjú komponensének kezdeti eredményeit mutatta be, a második világháború óta elválasztható három felnőtt generáció sajátos identitáskomplexeire fókuszálva. A prezentáció rámutatott a három generáció különböző öndefiníciós jellemzőire, valamint a kommunizmus alatt felhalmozódott generációs traumák átörökítésének hiányára, amely a harmadik generáció esetében vált jellegzetessé. A szekció utolsó előadója Olli-Matti Peltonen (Freedom of Worship – Europe Office) volt, aki a kazahsztáni Tanúk körében végzett, visszatéréssel (reaffiliációval) kapcsolatos kvantitatív vizsgálatok eredményeit ismertette. Előadásában az elkülönülést (*isolation*) és kizárást (*disfellowshipping/shunning*) követő visszatérési mechanizmusokkal foglalkozott, kiemelve a belső közösségi hálóból és az elkülönültek negatív világi tapasztalataiból származó reorientáló tendenciákat, melyek végső soron jelentős számú reaffiliációhoz vezettek.

25.

A párhuzamos online panelt Boros Péter (Eötvös Loránd Tudományegyetem) nyitotta, aki Yang Wenhui és Ouyang Jingwu esettanulmányain keresztül mutatta be

azt, hogy a 20. századi Kínai Népköztársaságban lezajlott „modernizációs” folyamatok milyen lenyomatokat hagytak a vallásosságon és a kollektív identitáson. Prezentációjának fókuszában az identitásformáló komplexként szemlélt modern kínai buddhizmus állt, amely interakcióba lépett a régió sajátos konfucianista, daoista hagyományaival, valamint a kínai család és lokalitás jelentősen nagyobb, kulturális homogenitást nyújtó komplexeivel is. Az online panel második előadója Jérémy Ianni (Université Paris 8 Vincennes-Saint-Denis; IRASEC) volt, aki Fülöp-szigeteki neoprotestáns Szentlélek és újjászületési mozgalmakhoz csatlakozók körét vizsgálta a Born Again kiségyház mintáján keresztül. Vizsgálatában felvázolta a betérés lépcsőfokait, a katolicizmustól való elfordulás okait, valamint ezek hatását a vallásos identitásra. Külön figyelmet szentelt a testimóniumok és a térítő tevékenységek elemzésére, melyeket primer gyakorlatokként határozott meg a vizsgált denomináció esetében. A konferencia online paneljének utolsó előadója a Marie-Curie ösztöndíjas Yael Dansac (Université Libre de Bruxelles, ULB) volt, aki a Belgiumban található Wéris melletti megalitikus romoknál kialakult sajátos neopogány kultuszhelyet, az ide járók vallásos önképét és Wéris-ről alkotott elképzeléseket vizsgálta. Előadásában meghatározta a lokális „kortárs animizmus” (*contemporary animism*) sajátos elemeit: a terület „szent” jellegét, a természettel, illetve az abban élő entitásokkal érdemi interakcióra való igényt, illetve a meg nem határozott őshöz való kapcsolódás érzelmi szignifikanciáját. Mindezt párhuzamba állította azzal, hogy az ide látogatók urbánus háttérrel rendelkeznek, nem gyakorló katolikusok, és igénylik a szakralizációt a mindennapi életben. Az előadó külön kiemelte a neopogányságra jellemző önfejlesztési vagy önmegerősítési kíváncsiságot, a politeizmus és az autoritással rendelkező természeti vallások iránti érdeklődést, melyeket további motivációs tényezőként határozott meg a wéris-i kortárs kultuszhely kialakulásának kérdésében.

26.

A konferenciát a szervezők egy nyitott kerekasztal-beszélgetéssel zárták, melyen sor került a Steering Board és a Representative Board kijelölésére, a következő éves rendezvények és a CESAR jövőképeinek felvázolására is. A 2024. évi CESAR konferenciára ennek fényében a bécsi Central European University campusán kerül majd sor. A tervezett konferencia témája pedig – párhuzamban a Bécsi Egyetem *Research Centre Religion and Transformation in Contemporary Society* munkacsoportjának fókuszával – az átalakulások (*transformations*) és a vallásosság metszete lesz *Religion in Transformation – Changing the Conditions of (and by) Religiosity* címmel. Hasonlóan az elmúlt két év témaválasztásához, a 2024-es fókusz is nyitott a vallástudomány számos szakterülete, valamint társ- és segédtudományok irányában is, ugyanakkor lehetőséget biztosít a vallási és vallásos jelenségek dinamikus folyamatainak vizsgálatára, ezzel elkerülve a vallástudomány statikussá, így leíró vallástörténetté válását. A konferencia felhívását az érdeklődők megtekinthetik a CESAR honlapján (<https://www.cesar-platform.org/>), a szervezet Facebook oldalán (<https://www.facebook.com/cesarconference>), valamint dedikált facebook eseményünk alatt is (<https://fb.me/e/3XcIYiCmb>). Ugyanitt az érdeklődők részletes beszámolókat és fotókat is találnak az elmúlt évek eseményeiről, valamint értesülhetnek a CESAR aktuális rendezvényeiről és tevékenységéről.

JEGYZETEK

1 Szekuritizmus: „a teljes társadalmi és kulturális valóságot kizárólag a fenyegetettséghez kapcsolva értelmező ideológia”. (A szerk.) Forrás: Máté-Tóth András – Szilárdi Réka: Szekuritizáció és vallás Kelet-Közép-Európában. *Regio* 30. 2022. 1. 29.

